५६८ राधा विनोद काव्य

5727 ५-६

राधा विनोद काव्य

पृ.स. - ६

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

ON INDIA GOVERNMENT SERVICE

PRESS MATTER

HEDP/-

The Editor,
Gurukul Patrika,
Gurukul Kangri Vishav Vidyalaya,
HARDWAR. (U.P).

NEW DELHI P.O. 26 VII 59 P.I.B.-D. 373

GURUKUL KANGRI 31 VII 59 SAHARANPUR

PRESS INFORMATION BUREAU
GOVERNMENT OF INDIA
BOMBAY

P.I.O. 289.
B B B H. Delhi-No. 11/115/57-D/30-10-57 16.75.000

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

टी॰
१

मालीनः माला पुष्पस्रजस्ताभिर्विराजितेभ्योऽंगेभ्यो मालीनः अग्निर्नागोपाल्ले यामिनः स्वामीत्यर्थः वाइनः सूर्यः प्रकाशकत्वेनेति
रूपकन्नाइनः स्वामिनिस्त्रयैचेत्यमरः पुनः कीदृशः अथवनमाली अवनेनजगद्रक्षणेनमालतेशोभतेतादृशः वनेवृक्षसमुदाये
मालतेशोभतेतादृशः पुनः कीदृशः मालीनः मालतेशोभतेमालिनइंद्रादयस्तेषामिनः स्वामीयद्वाम शिवस्तत्रालीनस्तद्धि
नइत्यर्थः यद्वाम ब्रह्मास्यपंचकमले सगिलेन अलिर्भमरस्तस्येनः स्वामीनः शिवश्चं द्रमौलेधाइत्येकाक्षरः पुनः कीदृशः मा
लीमालापुष्पदामानिविद्यंतेयस्मिन्सतथा मालापुष्पदामनीतिविश्वः पुनः कीदृशः मालीमालतेशोभतेयाविस्मृतिवयोभेद
स्तत्कोऽस्मस्मिन्त्वचरणोकेचित्सामतयाभजंतिजगतामीशंतथापभुतांसंभाव्यापितेनामदेवयशतोभेदस्वरूपोमतः एकस्यैवपरा
निधेमुचिर्यथानामानिनानाविधान्यंभोधिर्जलधिः पयोधिरुदधिर्वारांनिधिर्वारिधिइत्यादिनाकेचित्तुपाठभेदंमत्वाअन्यथाव्याच
क्षतेवनमालीजलमध्येशोभवान् मत्स्यः कूर्मश्चवनंनितंमालतेशोभतेघनमालीवनमालीवलेनसंख्यासुरान्हंतुंसामर्थ्ये
नहैरिरायकश्यपुमालितेसतथावनेकाननेमालतेसवनमालीवाराहोनरसिंहश्चअत्रवलेनमहीतलोद्धरणसामर्थ्येनहिरण्य
कश्यपुविदारणसामर्थ्येनमालतेशोभतेसतथाअथवनःअवाकुल्यवानमोलतेइतिकृत्वावामनः वनवत्मालतेशोभतेसतथाघ
नश्यामोरामः बलेनपौलस्त्यकुलाकुलोन्मूलनसामर्थ्येनमालतेसतसावलेनएकविंशतिवारंक्षत्रोन्मूलनसामर्थ्येनशस्त्रवाकु
ठारेनसामर्थ्येनमालतेइतिपरशुरामः बलस्यासौमालीचेति बलभद्रः॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
नर १

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥ त्रिभुवनमध्ये यस्य पादांबुजं गणितं जनानां नुशासितं वनांते गतमतिकरुणाय
साहं चित्रं रघुपतिमेकमेव स्मरे सदा ॥ १ ॥ रंगनाथाग्रजनुषा नाम मनीषिणा गणाधिपविनोदकाव्य
स्य व्याख्या व्याख्यायिष्यते ॥ २ ॥ गणाधिपविनोदाख्यं काव्यं चिकीर्षुर्निर्विघ्नप्रारीप्सितपरिसमाप्ति
कामो गणचंद्रकविः परमेश्वरकर्तृकं स्मरणरूपं मंगलमाचरति । सर्गबद्धं महाकाव्यमुच्य
ते नमस्क्रियाशीर्नमस्क्रिया वस्तुनिर्देशो वापि तन्मुखमित्यादि प्राचीनलक्षणानुसारेण न
तु काव्यत्वाभावेपि अस्य काव्यत्वमुक्तमेव यल्लोकोत्तरवर्णनानिपुणकवेः कर्मकाव्यमिति लक्ष
णानुसरणे चैव केचिदुक्तं काव्यं नेष्यतीति प्राचीनोक्तौ व्याख्यानं विचार्य वनमाली नः स्मान् अ
व्यात् ... अवतु ... कीदृशः मालीनः मालि
नीः ... दुःखहरणसंभावनया ... मानायमिति मः ... मालीना ...
च ... आदित्यवर्णः मणिवेमारमायां च निविष्टः पुनः कीदृशः मालीन वनेमालीव नेमा
लिते शोभते नाहृशः जीवनं भुवनं ... समुद्रशायित्वे ... शोभयानि ... पुनः कीदृशः

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

न

वलेन जेघेन भ्राजा मालतेरति श्रीकृष्णः वलैः संख्यातुरेन्द्र लन सामर्थ्येन मालतेनः अवनेन अरण्यहिंसनेन जगदवनका
रित्वेन त्रिवृद्धः अवनेन म्लेच्छा त्रुपदुगोत्रा स्वरगावनवनकारित्वेन कलौ इति दशप्रअवतारपरोयं हरिर्नः पातु तथा चमंत्र
हस्लोकोपि वनजैावनजो स्वर्वस्त्रि

मालीनोवनमालीमालीनोवनमालीमालीनोवनमालीमालीनोवनुमालि ॥ १ ॥ ॥

रामी शक्रपो क्रपः अवतारा सौये नेक सल्क भगवान्स्वयं १ अनकाश्चे क्वचिद्यमकं क्वचिद्यनुसमयेति लक्ष्यलक्षण
योर्योनीप इति दिक् मदले खाख्यग्रन्नमिदं लवरांतु तुर्य्यं पंचमकं चेद्यत्रस्याल्लघु माले वि हद्विर्सगते त्रोक्रास
मदलेरवेति काव्यार्थमाह अथमस्लोकस्य टीका समाप्ता ॥ २॥

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

विधुसुहृदिति विधोः सुहृन्मत्रूपं वदनं यस्याः सा विधुसुहृद्वदना शशधरसखीं अतिविधोः सुहृदस्तद्वदुज्ज्वला शोभना गाथा गिरो वाणी यस्याः अ
विधुसुहृदिति विधोः सुहृन्मत्रूपं वदनं यस्याः सा विधुसुहृद्वदना अपीडिता न विद्यते पीडा यस्याः सकाशात् सा पीडिता अतिपीडिता इत्यर्थः उत्तमे तु र
कितेन उच्चारयति स कीदृशी इडिता स्खलता अपीडिताः न विद्यते पीडा यस्याः सकाशात् सा पीडिता अतिपीडिता विधुर्विलोचन्द्रमः
नमं चम्पादिनि नवनु विधुरिव सुहृत्निर्मलः सोहृदयो नायकः श्रीकृष्णस्य विरमननलेन वियोगाग्निनापीडिता विधुर्विलोचन्द्रमः
सोन्यमरः यद्वा विधुसुहृदः कं दर्पस्य संबंधियो विरहानलः तेन पीडितायद्वा विधुरे वश्रीवत्सलां दनगाय सुहृद्विरहानलेन पीडिता
पु विधुसुहृत्समयोयस्य सनाहशाशोननरलेन चंचलेन मलयानिलेन पीडिता विधुसुहृदा कामेन नरलेति पृथक् पदं वा कि मुखाचे
स्याह उदेति हे सरवे शशि चंद्रः इमां हन्त निर्दिशन्या दिशं प्रति

विधुसुहृद्विरहानलपीडिता विधुसुहृत्तरलानिलपीडिता विधुसुहृद्दलितापीडिता विधुसुहृत्तुणि रोकिरतीडिता २ उदयनेत्य
नेदयनेशशी सखिकैरवकैरवसरकैरः रिशिमिमां चरमां चरमारमां कमलकोमललोलविलोचनम् ॥ ॥ ३ ॥ ॥
उदयतेउदितोभवति कमलवत्कोमले सुंदरे लोले चंचले विलोचने नयस्य नायिकानायकं रयते रयतां करोति येन महिरहसाधितचंद्रोदा
ये नापीति मा चकोरदयते प्रकारः एव कनिषेधार्थे प्रमाने ना अतिशये यद्वा मां चदयते दिनमणी रयदानहिंसागतिसादनेषु भा
दिकः कौमुदीः कैरवैः प्रकरैः प्रकरस्य दुःखस्य रः पावकैः प्रकंपायेच दुःखेचेति विश्वभरः पावके नीहारोचेति विश्वः दुःखजनकैस्तनर
तदाह जनकौसत्वद्वैः पु कौमुदीः निमिरस्यांधकारस्य प्रकरैः प्रकारकैः सत्त्वासकत्वादिभ्यर्थः निमित्यादि गर्थस्तु सर्वोऽत्र एव ३
रमासमंतात्कृतान्तिहिंसंतिजेनतयातेः इति प्रात्कुंतहिंसायां पञ्चाद्गतं च रगच्छत्यस्मिंन्निधिमपि तन्मत्वामीति भावको नायकं

२

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

मायां संतम्यारमतनतमा दृशो लक्ष्मीपतिरित्यर्थः यद्वा तत्र एते त्वयेन इति हे लक्ष्मि सा श्रीमा त्वं अमारमे त्वं लक्ष्मीकां
तं प्रति चरगत्वतमनये त्वयीन रमा रमं कमले कुमुदरति हे सखी लक्ष्मि मकारः अतिह्व: शीतकिरणः हीनानि
स्वयेनतां सत्तां प्रियता निधेभिमतां श्रीनलतां मामनु मामुद्दिश्य ननु नमुनेतनः तनुते शरीरकार्श्यं मनो दैर्घ
त्य चहि नतनुते कार्श्यं हृदयमित्यर्थः नतनुते विस्तारयति कीदृशः कुमुदानां मुचेतनानां बंधुः अस्मदादीनां चाबंधुः श
त्रुः अनएवावंधुरः असुंदरः इदं विधोश्चन्द्रस्य शदृशमुचितम् कीदृशीं मां प्रशमानां प्रियसमागमतहि रहे चतनुत्वम् ३।६३

कुमुदवंधुरवंधुरवंधुरः समतनोतनुतेन नुतेन नः हिमकरोहिमतां हिमतां न तां किमनुमांसदृशं सदृशं विधोः ४

कमलनीमलिनीमलिनालिना विचलिना चलिनासुलनामुमां विधुनमां विधुतां विधुमानुभिर्नयनयोरनयोर्नयसीनयोः ५
पादकयस्याः नेतत्किं विधोश्चन्द्रस्य शदृशमुचितम् कीदृशः अननुनेत अननुनयामहत्वनदनः तनास्याः सा इव लक्ष्मी
अनयाननेनोध्यासः नुतेननः अपाजलानाममधुः कूपतत्र रतिश्रादनेसम्यायद्वा दृशजानेनमहिता सहकदृकश्रो
नेत्रानरिक्तिरिन्द्रमरः ई कारोऽज्वरले लक्ष्म्या वा रंध्याकमलके हरे इन्येका द्वारः पुरूषवांधुप्रती कूपदमरः ४ हेस
खि त्वं इनयोरनयोः श्रेष्ठयोरनयोर्नयनयोः कमलिनीं वदनीनयसिकः कुनयसि चेतिप्रश्नः कीदृशीं लनामु चर
लनामि चंचलेन अलिनालिना भ्रमरेण मलिनीमलः कुत्सनेन स्याला दृशीं पाठां नेरमलितस्या सावलिभ्रमर
मलिनालिते नमलिनीपु ० लनायनतु तुमादिभिर्यस्याः सादृशीं विधुमानुभिश्चंद्रकिरणैर्विधुतां कंपितां
नयाय हातनोवि उत्तनः यद्वानन तत्किं शदृशमिति व्याख्येयम् यद्वा हिमकरः मतां नस्वीभ्रतां न उत
तातां मामनु अहिमतानु ...मांननुतेननेमद ... ३।५२

श्रमतेन श्रमितं मक्ष्नतयासरयवानेनतनश्री
वांश्यष्यर्थः यद्वा कृजतनात्रं पनः ॐ रेगे नेधुः ५

श्री
रा-टी
३

6

नएवविधुनालाभाद्दीप्तिर्यस्यास्ताहृशीविधुमन्यानिपाठेविधुमन्तंतीम ८ हेसखिविमर्शसीनविभानिन
शोभतेरयहृषिभानिनयनिविभानिनप्रतिशमन्नकोहृशीविगतोभाभावोयस्यास्ताविभाविनीविद्यमानत्वंरहितामाय
स्याःसाहृशीयहृसरसीनविभानि कीहृशीवीतोयस्तिरगभाभिः अतिविभाव्यभानारीप्रियस्याःसानथापुंकोःस
रस्यारसोगंधेरेसाहृशेरसः स्वादेअकीभिः तेनसगंधासत्याहायायुरसैर्जलैःसरसापरिपूर्णापु अलिकुलैविधु
नाकेचिद्गुसासहृर्यमाससंलिनेसरसासरसासमयुःनाहृशायेसारसाभसःअलिकुलेविधुनानीतियाचवेनपु वि
धुनानिम्रंइयत्नुनानिम्रनएवश्रामसंगालविनमतिम्रत्वानिकमलानिरिमुरवानियस्यास्ताहसीनमप्रयकंवि
सखिविभानिविभानिविभासनीनसरसिसरसासरसारसैः अलिकुलैविधुनाविधुनाधुनाविनमदञ्जमु
खीविमुखीस्थिता ९ कुमुदनीदयनोदयतानितानिजकरैःरकरैर्हतिस्फुटपदयमेकपदेविपदेभवति
मुखीस्थितापराङ्मुखीनायकेवेत्यर्थः कचपुष्पत्वं हरिगीरसाम ७ विधुनाधुनेतिपाठेचंद्रमाभास्मिनाविगतश्री
कत्वेत्यर्थः ९ कुमुदनीति अयंकुमुदिनीदयितःचंद्रःदयितोनितरसंपितेनभग्रोऽकृतिनाशहितानिजकरैःस्व
किरणैर्दहति कीहृशैः करैः अकरैः करोराजग्रासोभावाः सन्तास्तिदेशानेनेरव्यपरिमर्थः पद्मस्यान्कारणानग
यं चिकचानिप्रफुल्लितानिकमलानि यासुताः चिकचपुष्पकरिणा सरस्यास्ताहरिणीहृशा अताऽसाविपदेएपदेयुगप
नअभवदितिस्फुटंस्पर्यसाभिः येसःमोस्थितः कमलानांलीनत्वेयानासांविपत्सकलंचंद्रस्यतिस्फुटंसर्वेषामि

३

विधुरिति विधुरितानांविरहिणीनांधुरमिताःप्राप्राःतादृशीर्यनितादहनसंतापयन्नयंविधुःजनितःजननमःसकाशात्जन्मप्रभृतीत्यर्थःअंकभत्क
लंबीजनितःइहस्मिन्चंद्रेभरदहिगतेममदेष्ठेहिगतेनेनविषयेसतिअत्रनीकमलिनीरविमतिःहिमकरेप्यस्मिन्उपलकंरइतिबुद्धिमतीषअनए
वविमतिःधिक्इत्युद्विमनीसाकमलिनीनिमिमीलमीलनवतीअयंभावःचंद्रोदयेकमलिनीसंकोचंविदधातितासांतापकत्वेनास्मिन्एवबुद्ध्या।
तंशयेनवाहिसंकोचमाचरितंभगेदहिगतेरिंदुष्ठ इतिदहिराजवर्द्ध ः ८ मलयेति मलयस्यमलयाद्रःयदिचररसेयेनगाःवृक्षाःचंदनाइति।

विधुरिताधरिताधरितादहनविधुरयंअनतेअनतेंकभत्क्इहमदहगतेचिति-----रविमतिर्विमतिर्निममीलसा।। ।। ।।८।।
मलयंत्तगयंत्तगमंडलीकवलितोवलितोनुवनानिलःअदयंतगदमंगयसंताकंदहतियदूसमयनभ्रमयंनयम्।। ।। ।।९।।

यावद्वेधुवेयन्नगाःनागास्तिष्ठीमंडल्याःसमूहेनकवलितोमिलितःसनुअयंवनानिलःवनसंवंधीवायुःनुविनर्के चलितःकलनिवलतिका
मध्येनुआपतितइत्यर्थःयद्यस्मात्कारणात्अदयंयथास्यादेवअंगानिमथ्यातीतिअंगमन्तथःमन्अंगेषुहस्तयाभावयवेषुयस्याःतादृशंमदंग
मदनशरंभ्रमयतुसन्अयंदहतिसमायथनियद्वाअंगेतिसंबुद्धौहेसखिअंगानिमथ्नातिअंगमन्अंगमास्थितःकद्रौपवायुःस
दंगदहतिसर्पकवलंचिनानुस्मासीनस्यवनेवायोःकुतःसंतापकत्वमितिभावः।। ९ ।।अलीति अलिसखिरसालामामाराणांवती

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

श्री
ट·टी
४

8

मां अलिभिरहितामसुभृताद् ः खदायीत्यर्थः कीदृशीं नवनीरनौः नवं चनवनीरं च तत्र व्यतिथनि सह्वं आपयनि सा नवा नीरनीः सारणीमत्यादित्रिपु नवानां
नूतनानां नीपानां कदंबानां वन्या मंनिबुद्धि मननवमी अरहितशीलि रस्फरिताल्यर्थः पु अलिकुलालिकुलालिकुलाकुला अलिकुलानां भ्रमरा
णां भ्रमरसमूहानां अलिकुलानां समूहानां इयानि आलिकुलानि सार्वी समूहा तैराकुलाव्याप्ता: पु महिमाहिनामहिम्नानि महत्वेन अहिता
कृताधाना महात्म्य हृनीत्यर्थः पायं नरेरसात्ययनी मां अलिभिरहिमा वीनला न अपितु संपूरीत्यर्थः महिमाहिमामहिम्ना महत्वेन हृद वाहुल्येन
असमंमानत् शीलता १० हे अलि हे सखी त्वं नदकुलं प्राप्तनमानि कुतगन्धा गच्छेत्यर्थः कीदृशी वकुलं परागाचितं नेपासिन् तलगृथा परागिपुः

अपि रसात्त्वनीमवनीरनीरनवनीनवनीपवनी मनि अलिकुलालिकुलालिकुलाकुलाप्रतिहिमामहिमामहिमाहिमा ॥ १०॥
वकुलमाकुलमालिपरागिनं मधुपरागपरागपाशलिभिः विशदशारदशारदशारदं शप्राकलंककलंककलंकितम् ॥ ॥ ११

कीदृशी मधुमकरंदपरागाः पुष्पधूलयस्य तत्र परागं गेषु परागेन ताहशाः रतादृशो पेदलसो भ्रमरास्पैस्तकुलं व्याप्तमित्यर्थः पाठांतरे परागतः मधुपि
वंनः ताहशाः रागेषु परागुंजनइतियावत् ताहशाः अंगेषु तेषु परागेलया तैराकुलमित्यर्थः पु विशदशारदशारदशारदं विमलो निर्मलो
यः शारदः शरदीभवः अर्थात् चंद्र इतियावत् सकारं भवः प्रधानानि देशेन वल्लेन्त्वदत्तानि सहृशोरदोयस्मिं स्ताहशः शंखुर्वत्तरमानिशा येनद
दाति शारदः विशदशारदशारदशारदश्यासौ शारदश्च सताहशश्च तं पुः कीदृक कलंकस्य चंद्रोदय लांछनस्य कलंकेन संबंधे न च कलंकि ४

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

घ व

नंस्पामलमित्यर्थः यद्वाविगतशंयस्याः साहशीयासोता ःद्दतितन्नयासन्नूस्त्रासमंतात्रानि लानिसा पात्रशाशा ख्यासौदशाचतां रां लितान्त्यतिक्र
न एथेतितत्रथोक्तंनतोविशेषसमासः वियोगिदुःखदसंयोगिसुखदंचेत्यर्थः शशांकलंकस्येवकलंको स्वल्पयत्नेनयोक्तंम मृगांकमलिनतुल्यमित्यर
र्थः पुनः कीदृशः केनयामुनाकलंकितमाडोलितं ११ एवमुक्तासखी राधांआनिवदति न्नेमितिं इदृशांकुदेवाशोकं पतितवइतिसाशोकदानता
दृशोत्रशोकदानस्याः सुसुहोहेस स्योन्वंनवं नूतनमशोकमविद्यतेशोकोयस्मिंस्तत्ताहृशः तन्नथातेन्नामाहृदंसमावयनेतिकदंवनीनो
मंवेतिभावः कीदृशमशोकंसुरभिता रमिता रभितारतं सुरभितयासौरभेण रभिताःरमसंक्तावेगवंतोहर्षयुक्तवापेलयतेथांशतेनक्रीडितेनस्त्र ईधनरतं॥

नवमशोकमशोकमशोकदे सुरभितारभितारभितारतं सखिसमाश्रयमाश्रयमाश्रयःकमलिनीमलिनी यः द्वागतं॥२२॥
सखिहितास्यहितासि हतादिअां नवमशोकमशोकमशोकदं मदिहमामवमामवमाधुजेहरिंनवनीरदनीरदं॥ ॥ ॥ २३

यत्ननतथारभरामस्यइतिधातोरित्यत्रग्न्यांनस्यरभिताइतिरूपं रभसोवेगहर्षयोरितिविश्वः यद्वासुरभितासौरभयुक्ताश्रासमंतातृस्याग्रेभोउभासंधार
त्रायेषांमेनतथापेडलपस्तइतेस्त्रारानमासक्रमाइतिमाश्रयः आश्रितामवम द्वचवंकुर्वीत्यर्थः माश्रयः माय लक्ष्म्याश्राश्रयः लक्ष्मीपति आग
तः आगतआप कः कामिव अलीनीयः कमलिनाइव अलिनीभूमरीयानिसंनाद्दशः २२ त्वंहितामादिताकारिणी असि असि अ
तोसतासिहितनैता भिमतासीत्यर्थः असिमता असेः खड्गस्येवमनंयस्याः॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

श्री
रा॰टी
७

साञ्चलिरिवेष्टन्कर्त्ताइत्यर्थः नवमशोकं शोकस्यपल्लवपुष्पादि अशोकंशोकाभावदमिति नविद्यतेशोकोनिवार्यविषयोयत्रतादृशः इतिमांत्राह
ववीति अथेनिशाविवनवीथिकाकाअलं पर्यवस्पतितनु इहासि विषयेमामवरच अभमान्यूनतयाअभतामभेतिसंबंधशून्यांमाकिमित्यर्थः ता
दृशींमांगृहीत्वातिशेषः हरिंअजनप्रतिगछेत्यर्थः कीदृ॰ हरिंनवनीरदनीरदं नवनीरंजलं ददातिनीतादृशो नीरदो मेघः तंतथासजलनीरदमित्यर्थः तृ
पकालंकारः १३ इतीति पूर्वोक्तप्रकारेणसख्याराधयागदिताउक्तागदोरोगपीडाविशेषः इतियावत् सजातोयस्याः सगदितातापीडितेत्यर्थः ति
भुआतिरोगेचगदः शास्त्रांतरेगदइतिविश्वः तादृशीस तीकल्पयाचातुर्यविशेषणइतिवक्ष्यमाणप्रकारेणगिरमदितदत्तवती कीदृशांगिरं अवणायः

इतिसखिगदितागदितामदिताननवनरायवरायश्रावणाद्गिरं कलयाकलयाकलापटुगिरामृदुनामृदुना ॥ १४

श्री

अधमायवरायश्रेष्ठायवारवनेतअगन्नरहणं तद्भावेनरपाकरूपं कीदृशी कलयाकांत्यांकलागभीरगतादितिशयनती
त्यर्थः पुनः कीदृशी पटुगिराया: पूर्वोक्तानामास्यैवाराणा: सकृत घाकोमलयाअक्रुतयाकरोरतयाचरंतामांदूषिता अत
वराधंतिपाठ कलाना श्रीसखीतिपूर्वोक्तेनप्रकारेणसख्याराधयागदिनासतिअनवः पुराननोयोनरः पुरुषः पुराणपुरुषो हरिः
तस्मैइतिवक्ष्यमाणांगिरं पटुयथास्यात्तथा अरिनदनवतीकयागिरा कथंभूतया मृदुनामार्दवेनमृदुनाकठोरत्वेनाभ्यांउना
तिमामृदुनामृदुनामृदुनयापु॰ की॰ वराया वरोवश्यासावाधश्चतेवरः श्रेष्ठः तस्मैवरायः उपमार्थगदितेव १४ किमुवाचेत्याह ७

त

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

मलयजमिति हे हेरंते सहचरी सखी राधा ननौ शशी रे अनतु अमलयजं ननु मे विस्तारयति नलिनी नलनाम्नि सखी नलिनीद
लं ननु नेनयनं अन्नामा सखी अनलं सनापयति सानयानं नलदं उशीरं ननु नेन दधितयापि सा सीदति दुःखिता भवति वं
धुनां वधुसमूहस्य दुःखिता भवति यद्वा सीदति इत्यादि रीत्या ॥१५॥ पुनः किमुवाचेत्याह समुदितेति हे ईश्वर ईलक्ष्मी
तस्यावर हे लक्ष्मीकांत सारा धाहिमकरे सुमुदिते अमुदिता अहं भासति इत्यनेन अमुदिते न अहवे मुदिते इति यावत् पति
आज्ञानि याशाहस्यार्थे चेत् परं पियेको किल अत्र ने मुदिते कीति करोति अमुदिते रात्रि अंशुत्यादिनापि दधाति इति भावः को दृ हिमक

मलयजः ननु मे ननु ने मो सहचरी नलिनी नलनीरदले सुनयना वनलं दंनलदं च मां दीपि सीदति सीदति वंधुना ॥१५॥
समुदिते मुदिते मुदिते लक्ष्मीहिमकरे मकरे मकरेक्षति पिककरवे करवे करवेणि सा हरिणालं दानलाञ्छन लाञ्छना ॥ १६ ॥
हसनिसानकरणान करणाकरणा मृनयन भाभिरभाभिसरोरुहं ननु हचास्य हचास्य हचा महो हिमकरस्य नलीमचलानतीरमा । १७

रेमकरे मकरे नस्य मकार स्वामिनः मकरध्वजस्य करे कारके तदंके इत्यर्थः मकराणां मित्रस्य दायादो नाथ स्वकसुखकान्ति तयात स्पांजे हृद्वी
करइत्यर्थ अवमारंदेति रवः सद्वेक्ष्यस्यासा परिपाण्डुरे इत्यर्थः यद्वा हरिणालांछनस्य इलांछनयस्य सपिथीलांछनीयस्याः तया
शिवयेवेति जयति इत्यर्थः ॥ पुनः किमुवाचेत्याह हस्य योगहत इत्ययसौ लोहस्य योगपवेन लक्ष्वनस्य योयस्य सनयानस्य सं
वोधने हे स्थयोगहतक योरंता कश्शमाने सखी त्वमसचरी राधत्रि वियोगं विरहवेगं हहस्य योगं अन्यत्रगमन साधनी भूतेन
सहतेन चारवे वीप्याय हृतवया गमनं तयोगं अस्य वियोगात् स्ययोगं गतया अयोगहवति तद्वत् स्ययोगहत वियोगाय ॥ १७ ॥

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

श्री
रा॰वी॰
६

12

हारकः संयोगजनकः इति यावत् तन्स्मरति तेन भगवानित्यध्याहार्यं तथा च भगवान् त्वां तरङ्गी सपदि किरतु त्यजतु पत्रपुष्पाभिरञ्
सिद्धां परिहरत्वेत्यर्थः कीदृशीं मलिनं वं १८ अयेति अयेत्यनन्तरं वल्लजानां कमलानां दामपंक्तिस्तस्याः ज्ञानेयद्दाममाला
तज्ज्ञायादीप्तिस्तद्दान् हरिः त्वत्पाकलदानत्याग्य्या मत्व्या महत्सुमं तुं हरी राधां अनिरुद्धगात् कीं अनिवंशोत्थमित्यर्थः १९
रामचंद्र इति राधिकायाहृदयशोकं यानि खंड्यति नाहृष्यमदः कर्म्मकविना पंडिताः न रामचंद्रकविना आसीत् नोत्यादितमि

नमदन्ते सहन्ते सहन्ते सखीनव वियोगवियोगमयोगहत सपदि त्वां तरङ्गीत तरङ्गी मरंगी किरतु नाम नवं नवनीचित्तम् १८
अथ तथाकलयाकलयात्मभां ननु नदामजदामज दीप्तिमान् हरिरगात् समागमगात् संमुदमनीषमनी दृश्योस्थितम् १९
रामचंद्रकविनाकविनादः पुरुषोत्तमसुतेन राधिका हृदयशोकं मासीन्त राधिकाहृदयशोकमदारान् ॥ ॥ २०

कं सुखं लाति
साकलातनयस
तज्जगात्रअंगे
गोवर्द्धनः सत्प्रातो
मृनतं तत्प्यादृशी
स्थितदृष्टिगोचर
सतत्प्रतीक्ष्मुद्दम
गात् कीं स्तुति

र्थः कीं पुरुषोत्तमस्य यः सतो जनार्दनस्तस्यैतैश्रेष्ठेन सुतेन ज्येष्ठपुत्रेणेत्यर्थः कीदृशांमदः अरात्समीपे सुतमात्रमि
त्रमित्यर्थः राधिकायाहृदयेयस्य सतथा इति श्रीकृष्ण इति यावत् तस्य यः शोकं तत्प्रतिनिबंधनेयद्वः खंतदपनिरवण
यतितन्नाहृष्टांमद २० राधाविनोदकाव्यस्य व्याख्यानस्य धियाः सुधात्मरोपकाशशिकाशोधयंतु नरा हरान् ॥ ॥
इति श्री राधिकाहृदयशोकदाहरं टीकाख्य समाप्तं ॥ इति श्री नारायणपण्डितविरचितायां राधाविनोदकाव्यस्य टीका समाप्ता ॥ ६

5727
CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA